

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ
Γ' ΤΑΞΗΣ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ 2010

ΚΕΙΜΕΝΟ

Γιώργου Ιωάννου

Στοῦ Κεμάλ τό Σπίτι

Δέν ξαναφάνηκε ἡ μαυροφορεμένη ἐκείνη γυναίκα, πού ἐρχόταν στό κατώφλι μας κάθε χρονιά, τήν ἐποχή πού γίνονται τά μοῦρα, ζητώντας μέ εὐγένεια νά τῆς δώσουμε λίγο νερό ἀπ' τό πηγάδι τῆς αὐλῆς. Ἐμοιαζε πολύ κουρασμένη, διατηροῦσε ὅμως πάνω της ἴχνη μιᾶς μεγάλης ἀρχοντικῆς ὁμορφιάς. Καί μόνο ὁ τρόπος πού ἔπιανε τό ποτήρι, ἔφτανε γιά νά σχηματίσει κανεῖς τήν ἐντύπωση πώς ἡ γυναίκα αὐτή στά σίγουρα ἦταν μιᾶ ἀρχόντισσα. Δίνοντάς μας πίσω τό ποτήρι, ποτέ δέν παρέλειπε νά μᾶς πεῖ στά τούρκικα τήν καθιερωμένη εὐχή, πού μπορεῖ νά μήν καταλαβαίναμε ἀκριβώς τά λόγια της, πιάναμε ὅμως καλά τό νόημά της: «Ὁ Θεός νά σᾶς ἀνταποδώσει τό μεγάλο καλό». Ποιό μεγάλο καλό; Ἰδέα δέν εἶχαμε.

Καθόταν ἡσυχα γιά ὥρα πολλή στό κατώφλι τῆς αὐλῆς, κι ἀντί νά κοιτάζει κατά τό δρόμο ἢ τουλάχιστο κατά τό πλαῖνό σπίτι τοῦ Κεμάλ¹, αὐτή στραμμένη ἔριχνε κλεφτές ματιές πρός τό δικό μας σπίτι, παραμιλώντας σιγανά. Πότε πότε ἔκλεινε τά μάτια καί τό πρόσωπό της γινόταν μακρινό, καθώς συλλάβιζε ὀνόματα παράξενα. Ἐμεῖς, πάντως, δέν παραλείπαμε νά τῆς δίνουμε μοῦρα ἀπ' τήν ντουτιά², ὅπως ἄλλωστε δίναμε σ' ὅλη τή γειτονιά καί σ' ὅποιον περαστικό μᾶς ζητοῦσε. Ἡ ξένη τά ἔτρωγε σιγανά, ἀλλά μέ ζωηρή εὐχαρίστηση. Δέ μᾶς φαινόταν παράξενο πού τῆς ἄρεζαν τά μοῦρα μας τόσο πολύ. Τό δέντρο μας δέν ἦταν ἀπό τίς συνηθισμένες μουριές, ἀπ' αὐτές πού κάνουν ἐκεῖνα τά ἄνοστα νερουλιάρικα μοῦρα. Τό δικό μας ἔκαμνε κάτι μεγάλα, ξινά σά βύσσина, καί πολύ κόκκινα στό χρώμα.

1. τό πλαῖνό σπίτι τοῦ Κεμάλ· πρόκειται γιά τό σπίτι του Κεμάλ Ατατούρκ στη Θεσσαλονίκη, ὅπου σήμερα στεγάζεται το τουρκικό προξενεῖο.
2. ντουτιά· ἡ συκομουριά

Ήταν δέντρο παλιό και τεράστιο, τά κλαδιά του ξεπερνούσαν τό δίπατο σπίτι μας. Μοναχά ένα κακό είχε· τά φύλλα του ήταν σκληρά και οί μεταξοσκώληκές μου δέν μπορούσαν νά τά φάνε. Ήταν, πάντως, δέντρο φημισμένο σ' όλο τό Ίσλαχανέ³ κι ακόμα πιό πέρα.

Τήν πρώτη φορά πού είχε καθίσει ή άγνωστη γυναίκα στό κατώφλι μας, δέ σκεφτήκαμε νά τής προσφέρουμε μοῦρα, ὅμως σέ λίγο μᾶς ζήτησε ή ίδια λέγοντας πώς ήθελε νά φυτέψει τό σπόρο τους στόν μπαχτσέ⁴ της. Έφαγε μερικά και τά υπόλοιπα τά έβαλε σ' ένα χαρτί και έφυγε καταχαρούμενη.

Τή δεύτερη φορά θά ήταν κατά τό τριάντα ὀχτώ, δύο χρόνια, πάντως, μετά τήν πρώτη, δέν έβαλε μοῦρα στό χαρτί. Κάθισε και τά έφαγε ένα ένα στό κατώφλι. Φαίνεται πώς ὁ σπόρος απ' τά προηγούμενα είχε αποδώσει, αλλά για νά δώσει και μοῦρα έπρεπε, βέβαια, νά περάσουν χρόνια. Τό δέντρο αυτό, ὅπως όλα τά δέντρα πού μεγαλώνουν σιγά, ζει πολλά χρόνια και άργει νά καρπίσει.

Η γυναίκα ξαναφάνηκε και τόν επόμενο χρόνο, λίγο πριν απ' τόν πόλεμο. Όμως τή φορά αυτή τής προσφέραμε νερό απ' τή βρύση. Άρνήθηκε νά πιει τό νερό. Μόλις τό έφερε στό στόμα, μᾶς κοίταξε στά μάτια και μᾶς έδωσε πίσω τό γεμάτο ποτήρι. Έπειδή τήν είδαμε πολύ ταραγμένη, θελήσαμε νά τής εξηγήσουμε. Ο σιχαμένος σπιτονοικοκύρης μας είχε διοχετεύσει τό βόθρο του σπιτιου στο βαθύ πηγάδι. «Τώρα πού σᾶς έφερα τό νερό στίς κουζίνες σας, δέ σᾶς χρειάζεται τό πηγάδι», μᾶς είχε πει. Η γυναίκα βούρκωσε, δέ μᾶς έδωσε ὅμως καμιά εξήγηση για τήν τόση λύπη της. Για νά τήν παρηγορήσουμε τής δώσαμε περισσότερα μοῦρα κι ή γιαγιά μου τής ειπε κάτι πού τήν έκανε νά τιναχτει: «Θά σου τά έβαζα σ' ένα κουτί, αλλά δέ βαστᾶνε για μακριά». Και πράγματι είχαμε αρχίσει κάτι νά υποπτευόμαστε. Τήν άλλη φορά είδαμε, πώς μόλις έφυγε από μᾶς, πήγε δίπλα στοῦ Κεμάλ τό σπίτι, ὅπου τήν περίμενε μιά ομάδα από τούρκους προσκυνητές, πού κοντοστέκονταν στό πεζοδρόμιο. Έμεις ὡς τότε θαρρούσαμε πώς είναι καμιά τουρκομερίτισσα δικιά

3. Ίσλαχανέ· περιοχή της Θεσσαλονίκης (τουρκ. σωφρονιστήριο)

4. μπαχτσέ· περιβολάκι

μας, απ' τις πάμπολλες εκείνες, πού δέν ἤξεραν λέξη ἑλληνικά, μιά καί ἡ ἀνταλλαγή τῶν πληθυσμῶν εἶχε γίνει με βάση τή θρησκεία καί ὄχι τή γλώσσα. Ἡ ἀποκάλυψη αὐτή στήν ἀρχή μᾶς τάρραξε. Δέ μᾶς ἔφτανε πού εἶχαμε δίπλα μας τοῦ Κεμάλ τό σπίτι, σά μιά διαρκῆ ὑπενθύμιση τῆς καταστροφῆς, θά εἶχαμε τώρα καί τοὺς τούρκους νά μπερδουκλώνονται πάλι στά πόδια μας; Καί τί ἀκριβῶς ἤθελε ἀπό μᾶς αὐτή ἡ γυναίκα; Πάνω σ' αὐτό δέν ἀπαντήσαμε, κοιταχτήκαμε ὅμως βαθιά ὑποψιασμένοι. Καί τά ἐπόμενα λόγια μας ἔδειχναν πώς ἡ καρδιά μας ζεστάθηκε κάπως ἀπό συμπάθεια κι ἐλπίδα. Εἶχαμε κι ἐμεῖς ἀφήσει σπίτια κι ἀμπελοχώραφα ἐκεῖ κάτω.

Ἡ τουρκάλα ξαναφάνηκε λίγο μετά τόν πόλεμο. Ἐμεῖς καθόμασταν πιά σέ ἄλλο σπίτι, λίγο παραπάνω, ὅμως τήν εἶδαμε μιά μέρα νά κάθεται κατατσακισμένη στό κατώφλι τοῦ παλιοῦ σπιτιοῦ μας. Ὁ πρῶτος πού τήν εἶδε, ἦρθε μέσα καί φώναξε: «ἡ τουρκάλα!» Βγήκαμε στά παράθυρα καί τήν κοιτάζαμε μέ συγκίνηση. Παραλίγο νά τήν καλέσουμε ἀπάνω στό σπίτι —τόσο μᾶς εἶχε μαλακώσει τήν καρδιά ἡ ἐπίμονη νοσταλγία της. Ὅμως αὐτή κοίταζε ἀκίνητη τήν κατάγυμνη αὐλή καί τό ἔρημο σπίτι. Μιά ἰταλιάνικη μπόμπα⁶ εἶχε σαρώσει τήν ντουτιά κι εἶχε ρημάξει τό καλοκαμωμένο ξυλόδετο σπίτι, χωρίς νά καταφέρει νά τό γκρεμίσει.

Δέν τήν ξανάδαμε ἀπό τότε. Ἦρθε - δέν ἦρθε, ἄγνωστο. Ἄλλωστε καί νά ῥχότανε δέ θά ἔβρισκε πιά τό κατώφλι μέ τό ἀφράτο μάρμαρο γιά νά ξαποστάσει. Τό σπίτι εἶχε ἀπό καιρό παραδοθεῖ σέ μιά συμμορία ἐργολάβων καί στή θέση του ὑψώθηκε μιά πολυκατοικία ἀπ' τις πιό φρικαλέες. Τώρα ἐτοιμάζονται νά τήν γκρεμίσουν οἱ γελοῖοι. Ποιός ξέρει τί μεγαλεπήβολο σχέδιο συνέλαβε πάλι τό πονηρό μυαλό τους.

Ἄν γίνει αὐτό, θά παραφυλάγω νύχτα μέρα, ἰδίως ὅταν τό σκάψιμο θά ἔχει φτάσει στά θεμέλια, κι ἴσως μπορέσω νά ἐμποδίσω ἢ τουλάχιστο νά καθυστερήσω τό χτίσιμο τοῦ νέου ἐξαμβλώματος⁷. Τήν προηγούμενη φορά εἶχε βρεθεῖ ἐκεῖ στά βάθη ἓνα θαυμάσιο ψηφιδωτό, πού ἄρχιζε ἀπ' τό οἰκόπεδο

6. Μιά ἰταλιάνικη μπόμπα· αναφέρεται στον ελληνο-ιταλικό πόλεμο (1940-1941)

7. ἐξάμβλωμα· ἐκτρομα, κάθε τι το τερατώδες ἢ κακότεχο

τοῦ δικοῦ μας σπιτιοῦ καί συνεχιζόταν πρὸς τό σπίτι τοῦ Κεμάλ. Τό ψηφιδωτό αὐτό οἱ δασκαλεμένοι ἐργάτες τό σκεπάσανε γρήγορα γρήγορα γιὰ νά μὴν τοὺς σταματήσουν οἱ ἀρμόδιοι. Πάντως, τίς ὥρες πού τό ἔβλεπε τό φῶς τοῦ ἡλίου, γίνονταν διάφορα σχόλια ἀπ' τὴν ἔκθαμβη γειτονιά. Ὅλοι μιλοῦσανε γιὰ τὴν ὁμορφιά καί τὴν παλιά δόξα, μὰ ἀνάμεσα στά δυνατά λόγια καί τίς φωνές, ἄκουσα μιά γριά νά σιγολέει: «Στό σπίτι αὐτό καθόταν ἓνας μπέης, πού εἶχε μιά κόρη σάν τὰ κρύα τὰ νερά. Κυλιόταν κάτω, ὅταν φεύγανε, φιλοῦσε τό κατώφλι. Τέτοιο σπαραγμό δέν ματαεῖδα».

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

A1. Ο Γ. Ιωάννου αντλεί τα θέματά του κυρίως από **τα παιδικά του χρόνια, τον κόσμο της προσφυγιάς, τον πόλεμο, τη Θεσσαλονίκη, τον τρόπο ζωής των απλών ανθρώπων**. Για καθεμιά από τις παραπάνω περιπτώσεις να γράψετε ένα αντίστοιχο παράδειγμα μέσα από το κείμενο.

Μονάδες 15

B1.α) Ο Αναστάσης Βιστωνίτης παρατηρεί ότι στα πεζογραφήματα του Γ. Ιωάννου «**ο αφηγητής είναι η κυρίαρχη ατομική συνείδηση**». Να αναφέρετε δύο στοιχεία που μπορούν να στηρίξουν την άποψη αυτή, καθώς και ένα παράδειγμα μέσα από το κείμενο, για καθένα από αυτά. (Μονάδες 8)

β) Να επισημάνετε στο κείμενο τα τρία βασικά **χρονικά επίπεδα** πάνω στα οποία οργανώνεται η αφήγηση και να τα σχολιάσετε συνοπτικά με αναφορές στο κείμενο. (Μονάδες 12)

Μονάδες 20

B2.α) Να ερμηνεύσετε το νόημα των μεταφορών: **κλεφτές ματιές** (§ 2^η), **κάθεται κατατσακισμένη στο κατώφλι** (§ 6^η), **είχε μαλακώσει την καρδιά** (§ 6^η), **κατάγυμνη αυλή** (§ 6^η), **αφράτο μάρμαρο** (§ 7^η). (Μονάδες 10)

β) Στην 7^η παράγραφο: «Δεν την ξανάδαμε από τότε ... μυαλό τους», να εντοπίσετε την ειρωνεία του αφηγητή και να σχολιάσετε σύντομα τη σκοπιμότητά της. (Μονάδες 10)

Μονάδες 20

Γ1.α) Σε κάθε επίσκεψή της στο σπίτι η γυναίκα παραμένει στο κατώφλι της αυλής. Να εξηγήσετε σε μία παράγραφο τους λόγους της παραμονής της στο συγκεκριμένο χώρο. (Μονάδες 12)

β) « ανάμεσα στά δυνατά λόγια και τίς φωνές, ἄκουσα μιά γριά νά σιγολέει: “Στό σπίτι αὐτό καθόταν ἕνας μπέης, πού εἶχε μιά κόρη σάν τά κρύα τά νερά. Κυλιόταν κάτω, ὅταν φεύγανε, φιλοῦσε τό κατώφλι. Τέτοιο σπαραγμό δέν ματαεῖδα”»: Να σχολιάσετε σε μία παράγραφο το περιεχόμενο του ανωτέρω αποσπάσματος. (Μονάδες 13)

Μονάδες 25

Δ1. Να συγκρίνετε, ως προς το περιεχόμενο, το πεζογράφημα του Γ. Ιωάννου «Στοῦ Κεμάλ τό Σπίτι» με το απόσπασμα που ακολουθεί από την «Απογραφή ζημιῶν» του ίδιου συγγραφέα.

Μονάδες 20

Δίπλα στό «Ἀκρόπολις» καί μέχρι τήν ὁδό Πλάτωνος ἦταν στή σειρά σπίτια μικρά καί παμπάλαια, ὅπου μέχρι καί τήν Κατοχή κατοικοῦσαν οἰκογένειες Ἑβραίων. Αὐτά, μέ τό ξενοδοχεῖο μαζί, σχημάτιζαν τή βορινή πλευρά τῆς πλατείας, πού σήμερα ὀνομάζεται «Μακεδονομάχων». Τά Σάββατα γριές Ἑβραίες, μέ τίς πατροπαράδοτες ἀτλαζένιες¹ φορεσιές τῆς Καστίλλιας, στεκόντουσαν στίς ἐξώπορτες μέ σταυρωμένα τά χέρια, γιά νάπεράσει ἡσυχα καί ἀναμάρτητα ἡ ἅγια ἀργία². Τά σπίτια αὐτά, ἂν δέν εἶχαν προλάβει νά τά κατεδαφίσουν οἱ ἐργολάβοι, θά τά κατεδάφιζαν τώρα ὅπωςδήποτε οἱ στρατιωτικές μπουλντόζες, σέ συνεργασία, βέβαια, μέ τούς πολιτικούς μηχανικούς καί τούς ἄλλους

1. ατλαζένιες: γυαλιστερές

2. ἅγια ἀργία: ἐννοεῖ τήν ἡμέρα του Σαββάτου, ἡμέρα ἀργίας γιά τους Ἑβραίους

σπουδαίους, πού δέν ξέρω τί νά πῶ, ἀλλά σάν πολύ εϋκόλα, προκειμένου γιά παλαιά σπίτια, σημειώνουν τήν ἔνδειξη «κατεδαφιστέον». Θαρρεῖς καί τό θεωροῦν ὅλοι τους εϋκαιρία νά ἐξωραΐσουν τήν πόλη κατά τά γοῦστα τους καί τά πρότυπά τους, ἀπαλλάσσοντάς την ἀπό τίς ἐνοχλητικές αὐτές παλιατσαρίες³, πού πλαισιώνουν, καί πολύ ταιριαχτά μάλιστα, τά βυζαντινά μνημεῖα καί τούς χώρους τῆς παλαιᾶς ζωῆς. Ἔτσι σαρώθηκε σιγά σιγά, ἀπό χρόνια, ὅλη ἡ παλιά γειτονιά ἡ γύρω ἀπό τή Ροτόντα, δηλαδή ἡ παλιά ἐλληνική συνοικία τῆς Καμάρας, αὐτή πού ἔδινε τόν τόνο καί τά ἐπιχειρήματα, καί ἀφέθηκε ὁ τόπος ἐλεύθερος γιά νά φωτογραφίζουν οἱ τουρίστες μέ ἄνεση τή Ροτόντα.

(Γιώργου Ιωάννου, «Απογραφή ζημιῶν», ἀπό τή συλλογή *Το δικό μας αἶμα, 1980*)

3. παλιατσαρίες: σύνολα παλαιῶν, φθαρμένων ἢ καί ἀχρηστων αντικειμένων

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

- παιδικά χρόνια → «Εμείς πάντως δεν παραλείπαμε περαστικά μας ζητούσε» (2^η §)
- κόσμος της προσφυγιάς → «Εμείς ως τότε θαρρούσαμε και όχι τη γλώσσα μας» (5^η §)
- πόλεμος → «Μια ιταλιάνικη μπόμπα να το γκρεμίσει» (6^η §)
- Θεσσαλονίκη → «Ήταν, πάντως, δέντρο φημισμένο σ' όλο το Ισλαχανέ κι ακόμη πιο πέρα» (2^η §)
- τρόπος ζωής απλών ανθρώπων → «Βγήκαμε στα παράθυρα να την καλέσουμε απάνου στο σπίτι» (6^η §)

B1. α)

- Πρωτοπρόσωπη αφήγηση με πρωταγωνιστή αφηγητή «Εμείς πάντως σ' όποιον περαστικό μας το ζητήσει» (2^η §) «Θα παραφυλάγω.....» (7^η §)
- Ατομικές μνήμες απ' την παιδική ηλικία του αφηγητή και συναισθήματα που τον έχουν σημαδέψει απ' την προσφυγιά (ανάκληση μέρους του μνημονικού υλικού και απόδοσή του μέσω της καταγραφής) «Δεν μας έφτανε που στα πόδια μας;» (5^η §)

β) Τα τρία βασικά χρονικά επίπεδα

- Το παρόν, με το οποίο ξεκινάει η αφήγηση («δεν ξαναφάνηκε.....»)
- Το παρελθόν, με τις αφηγήσεις των επισκέψεων της Τουρκάλας («Η Τουρκάλα ξαναφάνηκε») (6^η §)
- Υποτυπώδες μέλλον (υποτυπώδης πρόδρομη αφήγηση) στην 8^η § που ο αφηγητής αναφέρει «θα παραφυλάγω ίσως μπορέσω να εμποδίσω» και απώτερο παρελθόν στο τέλος της 8^{ης} § όταν αποκαλύπτεται η ταυτότητα της γυναίκας με τη μνήμη της «γριάς» «Στο σπίτι αυτό σπαραγμό δεν ματαείδα»

B2.

- α) κλεφτές ματιές:** Η γυναίκα αισθανόταν άσχημα, γιατί δεν ήθελε να προδώσει την ταυτότητά της και παράλληλα, ένιωθε έντονη νοσταλγία για το σπίτι που πια δεν της άνηκε.
- κάθεται στο κατώφλι:** Η γυναίκα είναι «κατατσακισμένη» γιατί διαπιστώνει την καταστροφή που υπέστη το πατρικό της σπίτι κι αυτό τη συντρίβει ψυχολογικά, καθώς βιώνει μια δεύτερη απώλεια του σπιτιού της.
- είχε μαλακώσει την καρδιά:** Η νοσταλγία της γυναίκας περιορίζει τα αντιτουρκικά συναισθήματα των ηρώων, καθώς έχουν κοινά βιώματα, του ξεριζωμού και της προσφυγιάς.
- κατάγυμνη αυλή:** Η καταστροφή του πολέμου είναι μεγάλη και δεν έχει μείνει πλέον τίποτε (ιδιαίτερα η χαρακτηριστική μουριά) που να θυμίζει το παλιό όμορφο σπίτι.
- αφράτο μάρμαρο:** Αν και οξύμωρο σχήμα, το μάρμαρο είναι «αφράτο» γιατί, πέρα απ' τη φυσική ομορφιά και την αρχοντιά που χάριζε στο χώρο, ήταν το σημείο

συνάντησης των ανθρώπων, που κάθονταν κι απολάμβαναν ο ένας την παρέα του άλλου.

β) Η ειρωνεία του αφηγητή έγκειται στο σημείο που αναφέρεται στους εργολάβους, τους οποίους χαρακτηρίζει «συμμορία» και λέει, επίσης «ποιος ξέρει το πονηρό μυαλό τους». Η σκοπιμότητα της ειρωνείας είναι το ότι ο αφηγητής στηλιτεύει την άναρχη οικιστική ανάπτυξη, καθώς αλλοιώνεται η εικόνα της πόλης, καταστρέφονται όμορφα κτήρια με στόχο την κερδοσκοπία των εργολάβων και την (πρόχειρη) κάλυψη των νέων οικιστικών αναγκών.

Γ1.

α) Η γυναίκα παραμένει στο κατώφλι της αυλής γιατί ο εσωτερικός χώρος είναι απαγορευτικός γι' αυτή. Το κατώφλι, αφενός είναι ο χώρος συνάντησης των απλών ανθρώπων, αφετέρου ξυπνάει έντονες μνήμες στη γυναίκα, καθώς το μάρμαρο, η μουριά και το πηγάδι είναι εικόνες που σημάδεψαν την παιδική της ηλικία και της ξυπνούν έντονη νοσταλγία.

β) Το απόσπασμα αυτό είναι καθοριστικό για το πεζογράφημα γιατί, έμμεσα, δίνεται η απάντηση για την ταυτότητα της γυναίκας. Τα λόγια της «γριάς» αποκαλύπτουν πως η γυναίκα ήταν η όμορφη κόρη ενός μπέη, μια αρχόντισσα, κι αυτό δικαιολογεί τους ευγενικούς της τρόπους που ο αφηγητής επισήμανε στην πρώτη παράγραφο. Οι σπασμωδικές και άκρως θρηνητικές της κινήσεις δείχνουν το σπαραγμό της απ' την απώλεια του σπιτιού της, της παιδικότητάς της, της χαμένης πατρίδας.

Δ1.

Τα δύο πεζογραφήματα του Ιωάννου έχουν αρκετά κοινά σημεία ως προς το περιεχόμενο:

- Σκηνικό της αφήγησης η Θεσσαλονίκη («οδός Πλάτωνος», «Μακεδονομάχων»)
- Το θέμα της προσφυγιάς και η μετακίνηση πληθυσμών («κατοικούσανε οικογένειες Εβραίων»)
- Οι παραδόσεις και τα έθιμα των λαών («..... με τις πατροπαράδοτες ατλαζένιες φορεσιές η αγία αργία»)
- Η απότομη οικιστική ανάπτυξη, η αστικοποίηση και η αντίθεση του αφηγητή με τα νέα δεδομένα, την κατεδάφιση των παλιών σπιτιών και την απώλεια των παραδοσιακών οικισμών («Τα σπίτια αυτά στρατιωτικές μπουλντόζες»). Η αντίθεση αυτή του αφηγητή δίνεται με ειρωνικά σχόλια, όπως «τους πολιτικούς μηχανικούς και τους άλλους σπουδαίους..... », «σαν πολύ εύκολα κατεδαφιστούν», «ενοχλητικές παλιατσαρίες», «για να φωτογραφίζουν οι τουρίστες.....»